

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

CIRCONVALANT EL CANIGÓ

ENCARREGANT-SE l'amic Soler d'estudiar un itinerari, ja no cal dubtar del seu interès per les aficions d'alt excursionisme en sos diferents aspectes. Completa aquesta manifestació de justícia, desgranarem les impressions rebudes en l'excursió per les «montanyes regalades que tot l'any floreixen, primavera y tardor».

Començarem l'excursió desde Camprodon, perquè cap interès tindria dir-vos que tot just clarejava que ja'ns trobarem a l'estació del ferro-carril del Nord; que'l tren arrencà ben passada l'hora marcada y d'una previa estiragaçada de la màquina; que atravessàrem el Vallès y la plana de Vich; que arribàrem a Sant Joan de les Abadesses; que allí perderem prop d'una hora esperant que enllestissin el correu; que la carretera de Camprodon estava feta una llàstima, plena de sots y trenca-colls que feyen vigilar al cotxer y a nosaltres ens acabava la paciència, encara que compreniem la rahó de la calma, ja que vèyem una forta tamborinada que'ns encalsava, y a nostres orelles arribava la bunió de l'aigua, no tardant en tenir-la a sobre, y, més ben dit, a dins, perquè al carruatge li mançava la portella del darrera; y com d'aquell costat venia'l vent y l'espetec de l'aigua, se féu precis desplegar els impermeables y envolquellar-nos-hi com pedestres per aquella carretera, tant mal conservada malgrat els honerosos pagaments dels pobles.

Envers mitg-dia arribàrem a la simpàtica vila de Camprodon, plovent y plovent fins a més de mitja tarda; y al girar-se'l vent y vindre la serena, contemplàrem bona part del Pireneu emblanquit per la neu y calamarsa, que donaven més caràcter an aquelles serralades.

Pera combinar l'enujosa qüestió dels bagatges nos entrevistàrem ab un amic d'en Soler, que's posà al nostre servey y ens ho

facilità tot, ab aquell interès y bona voluntat propis de la gent de casa, per quals serveis li quedàrem fortament agrahits y ens complavem en fer-ho constar especialment.

Dia 1.er de Juliol. — Després dels inevitables problemes d'encaibir els trastos dintre les alforges del bestiar, sortírem de Camprodon a les 5'45, y, passant la palanca de Freixanet y seguint el camí de l'esquerra, arbrat, y ab el Ritort que venia gros per les pluges de la vigilia, fent del tal camí, tantost un llac, tantost una extensió del riu, anàrem pujant, vorejant prats gemats y atravesant algun pontet o passera que completava'l quadro, deixant a l'esquerra'l camí que porta a Molló. D'una barraca de rudimentaria construcció, bastida ab pedregam, en un recó que'ls vents fuetegen, van sortir-nos dos carrabiners, que posaren a la guia la sortida dels matxos, y ab una estricada més arribàrem al coll d'Ares a les 8'30 (1.527 m. d'alt.), y entràrem en el Vallespir.

En aquest coll se troba una pedra, fita al natural, que senyala els confronts dels territoris francès y espanyol per aquells indrets. Encisats ab el grandióspectacle de les nombroses serralades y macius d'altívoles montanyes, que, gracies a un dia ras, apreciavem ben definides fins a l'horitzó, inclosa la mar, quedàrem uns minuts sadollant-nos d'aquella esplèndida visió, que sols deixàrem pensant que teniem la jornada llarga, y quedant com fita geganta a la nostra esquerra la torra d'en Mir, que tantes hores vegerem, servint pera orientar-nos.

Per plans asserrallats y aglevats del Montfalgars, baixant après, passàrem enfront d'un escamot de cases, y més avall l'anomenada d'Amunt, verdadera pagesia ab tota mena de bestiar, que infecta ab sos excrements els aiguamolls que l'envolten y fan difícil el pas per lo que'n podríem dir camí lacustre, arribant al santuari de Nostra Senyora del Coral a les 10 (1.075 m. d'alt.). Aquest santuari fa força tossa, perquè, ademés de la grandiosa iglesia, que no ofereix res de particular artísticament considerada, té celdes pera hostatjar-hi'ls que hi volen sojornar, y altres dependENCIES ben espayoses. En l'interior de la capella són dignes de veure-s una imatge de la Verge, que es d'ivori y de reduit tamany, que, segons la tradició tant general, fou trobada per un pastor en un baumat del tronc d'un roure pels anys 1232; y un Crist dels classificats de Santes Majestats, vestit ab ampla túnica y tenint el pèl de la barba acabada en punxa, cuidadosament riçada. A primer cop d'ull ja's veu que no es autèntica o d'època, y sí sols una reproducció de la de Baget, probablement. En el planell en que s'alça'l santuari s'hi

troben arbres centenaris, y al fons d'una avinguda dels mateixos una font ben arreglada, d'aigua molt recomanable per sa fortalesa y frescor, passant-hi fins a les 11, hora en que'n sortirem, baixant al fons de la vall, atravesant el torrent de Miralles per un bon pont de fusta, construït y pintat a l'estil forestal francès; y per un camí de la dreta'ns enfilarem sobtadament fins a can Molins, passant per dos o tres pagesies més, de rica semblança, y arribant al coll de la Guilla a mitg-dia (1.280 m. d'alt. aproximada), començant la davallada en direcció de Prats de Molló per un bon camí ab marrades de poc desenrotllament, protegit per espessa y tendra castanyeda que priva per complet l'entrada dels raigs solars, y en qual extrem se troba una sagrera dita del Sindreu, ab un Crucifix de grandor natural, y per un pont de pedra atravesarem la Tech, fent l'entrada a Prats de Molló a la una (750 m. d'alt.) per la porta d'Espanya. Aquesta vila fou plaça forta, conservant-se com a record les emmarletades muralles, y a cosa d'uns 100 metres per sobre la població la ciutadela, coneguda per *Fort de La Garde*, construïda a darrers del segle XVII, segons els plans del general y cèlebre enginyer francès M. Vauban (1633-1707). Aquest fort, que en son temps tenia un apreciable valor defensiu, per complet l'ha perdut ara ab la moderna artilleria y els promontoris que'l dominen, bons emplaçaments pera aterrar-lo. El govern de la República sembla no preocupar-se d'aquesta indefensió.

Com ja era hora de menjar quelcom, ens dirigirem a la fonda d'un dels germans Pompidor, per cert el que instalà a Tarrassa la primera de dit nom, que avuy encara subsisteix engrandida y ben tinguda per sos dos germans. La de Prats es ben recomanable pel seu servey y's troba instalada en els baixos de la que fou casa pairal de l'eminent novelista català y enamorat d'aquelles encontrades, el malaguanyat y distingit escriptor en Carles Bosch de la Trinxeria. Aquest ilustre català y excursionista benemèrit està esperant que'l CENTRE'l coluqui en la galeria d'excursionistes ilustres.

Aprés del repàs y d'un tom per la vila, que té quelcom típic, s'acabà ab l'inspecció de duana de nostres senzills equipatges y el refrendar la guia dels matxos, deixant Prats de Molló a les 3'10, sortint pel portal de la carretera de La Preste, que, com els altres tres, tenen son pont llevadiç, la qual seguirem fins a Sant Salvador, poblet de curt vehinat que's troba a 4'300 ks. de La Preste, a 10'600 de Le Tech y a 23'400 d'Arles. A l'esquerra de dita carretera hi ha un escamot de cases de Sant Salvador, y quasi en son enfront trencàrem per un camí esplèndidament arbrat, que seguirem fins a trobar

la ribera de la Parcigola, bella y encantadora, ab fort remoreig d'aigua que bat en el rocam que li vol barrar el pas, y s'escuma, polsina y s'esmuny ab folla carrera, portant reunides les aigues que li vessen les clotades de la Molina y les Salines, que reunides formen la Parcigola, que seguirem fins al mas Pitot, arribant-hi a les 4'50 de la tarda (1.100 m. d'alt. aproximadament). En aquesta masia, ab tots els atractius y flaires de nostres grans casals de montanya, hi passarem la nit, y com era divendres y a França, ens donaren un magnífic sopar de magre, esplèndidament servit y amenisat ab una franquesa d'enlairada conversa, principalment per sos conceptes patriòtics regionals. Com nosaltres, se planyien de l'abandonament en que'ls té'l seu govern y de les incontables gavelles ab que'ls empobreix l'infartable fisc. Nosaltres recordavem ab la rojor a les galtes que'l mateix matí havíem sortit de Camprodon per un camí fronteric y duaner que, malgrat no existir el coll d'Ares, un cego coneixeria quan s'acaba la terra d'Espanya y's comença a trepitjar la de França, y per aquest tenor discorreu lo que en tots els ordres de l'administració en sortiem perdent.

Com feya poc que havia passat la diada de Sant Joan, encara flairaven y eren poc marcides les flors de l'encesa boixerica y moradenc blauet, ab alguna rosa vera y florit romaní, enramats en forma de creu, que posen les fadrines del Pireneu en les llindes o batents de les portes pera allunyar el maligne esperit, qual delicada pràctica poetisa soperbament el malaguanyat y eximi poeta Jacinto Verdaguer en son poema *Canigó*, ab el títol *Lo Ram Santjoanenc*.

Dia 2 de Juliol. — Sortida del mas Pitot a les 5'15 del matí, y seguint per la vall de l'esquerra, nomenada Les Salines, pujavem sobtadament per un dolent corriolot que voregen centenaries alzines, fins a trobar els darrers conreus, que voltàrem, rossejant el segle, y trencant-se lo que no se'n pot dir camí per un gros xórrec que deixàrem a l'esquerra; y, faldejant l'aspre y pedregosa pujada de la mellor manera possible, arribàrem al coll de la Regina a les 6'40 (1.715 m. d'alt.), ab un panorama encantador. Atravessem el coll, pujant encara fins a trobar la serralada de les Descargues, tenint a la dreta la despullada y encantada comalada dels Estables. A l'esser al cim de la dita serra, que anàrem assolint per la carena, decantant-nos sempre a l'esquerra dels varis turons que l'integren, se dilata més y més el panorama, veyent a la dreta'l coll de Bocacers, el puig de Bacibés, la Portella dels Isarts y el pic de Set Homes, y a l'esquerra la vall de Les Salines, ab ses belles masies, que resta tancada per la collada de les Moles y el puig dels Armaris.

Es notable la falta d'una institució de guies instruits y coneixedors de lo que pot interessar a l'excursionista, y degut an això pasàrem de llarg pel Roc del Mall, que nostre benemèrit president, senyor Torras, descriu, en la seva important y ben feta guia *Pireneu Català*, com segueix: «Roca esquitosa clavada a terra, dessorbre de la qual n'hi ha colocada horitzontalment una altra de planera, estreta, y llarga de 4 a 5 metres. Està tant ben equilibrada l'una sobre l'altra, que, donant-li una branzida, se la fa balancejar com un mall gegantesc».

Seguim pujant suaument, tenint a l'enfront el cingle del Pelgrí, y al fons, a la dreta, la clotada de Bocacers, arribant a la font nomenada de la Perdiu a les 8'30 (2.260 m. d'alt.), essent una de les més altes del Pireneu, migrada de lloc y d'aigua quasi glaçada y lleugera, que no arriba a embotir per més que se'n begui. Llàstima que com may apreta la calor en aquelles altituds, no se l'aprecia ab entusiasme, com si's trobés a terra baixa, tenint llavors tot el seu valor y acceptació. En aquest lloc vegerem a tocar les primeres neus y l'enutjadora boira, que'ns privà de disfrutar de l'extens panorama que d'allí's frueix. Afortunadament no portava gran malícia y el sol s'en gaudí, perquè a l'arribar al pla Guillem en quinze minuts, y a 2.300 m., ja no tinguerem boira y sí un dia molt clar, que'ns permeté disfrutar de la soperba vista sobre'ls pics Barbet y de Balatj: dos gegants d'alçada quasi igual, germans bessons que's fan ombra, ara tapant-se o sobreposant-se, formant un sol macís, segons l'indret d'on se'ls contempla.

El pla Guillem propiament dit té uns 900 metres de llargada per altres tants d'amplada. Com hi es freqüent la boira y la neu, pera orientar al passant se troben unes pedres altes y no gaire distanciadades que senyalen la travessa. La flora pirenenca hi està bellament representada, y el trèbol de montanya, ab sos rahims de fragancia de regalecia, de la que'n pren el nom; les tres varietats de genciana, ab ses pintades coroles; una delicada mena de francesilles, y abundants lliris que no gosen aixecar son caparronet del terror, que esmalten ab la puresa de llur delicada tonalitat, contrastant ab altres fulles enterques y l'eríçat ginebró en mitg del gemat herbey, convertint en jardí aquella plana solitaria, que atravessàrem en direcció a la Roqueta y pla d'en Rossell, baixant per tartera de grossos detritus en la que una eugassada, ab sos pollins, que'ns costà treballs, crits y alguna pedrada pera que s'allunyessin del petit corriol que s'empenyaven en no deixar y seguir-lo ab gran solemnitat, girant de tant en tant envers nosaltres sos ulls planívols y

d'emperesida indolencia, en els que s'hi veyen el destorb per part nostra, interrompent sa majestuosa gaubansa.

A la dreta de la senzilla creu de la Llipodera, en el dit pla d'en Rossell, y deixant a l'esquerra'l negre abetar, baixàrem, per un dretíssim aplevat, de dret a la Jaça de la Llipodera, arribant-hi a les deu (1.875 m. d'alt.), petita construcció de pedra que, en cas de necessitat, no deixa d'esser un bon refugi. Tocant l'aigua, que baixa enjogaçada y remorosa del coll de Bocacers, esmunyint-se per una soperba vall, plena de formidables roques que per erosió davallaren al fons de la riera, fent més y més mogut el curs de les aigües, ab aquella sonoritat armoniosa y feréstega a la vegada que es un dels principals encisos d'aquests espectacles ab que'ns obsequia la meravellosa obra de Déu an els que tenim decidida afició y entusiasme per la sanitosa contemplació de les montanyes.

Seguírem la ribera ab ses vessants rublertes d'abets y pins negres, interrompudes en alguns indrets pels allaus de milenars de tonelades de pedra, formant tarteres y ratlles, com clenxes en caps de gegantesca estructura, folrats d'abets y pins; coníferes de braços extesos en actitud de pregar y enlairant son punxagut cimerol de dret d'on reben l'aigua, les neus y el sol, elements de vida.

A les 11'30 arribàrem al serrat de Marialles, passant per la palanca de la Llipodera, deixant a la dreta'l camí del Club Alpi Francès, que puja per Cadí a la Pica del Canigó, y seguint per l'esquerra envers la casa forestal de Marialles, que té en son fons els caixalats pics de Casamí (2.422 m. d'alt.), sòlida y elegant construcció de pedra de fil, ab una cleda que tanca un troç de terra en la que s'hi cuiden tendres arbres y fins algunes plantes de la flora d'aquelles montanyes. El govern francès n'ha fet construir moltes d'aquestes cases en els principals centres d'explotació forestal, essent de doldre que sa especial situació les faci tenir barrades, no podent-se aprofitar en cas de necessitat.

Seguint el camí en direcció al poble de Castell, que ja oviravem al fons de la vall, per un esplèndit bosc ben arbrat, y passant pel coll de Jou (1.230 m. d'alt.), en qual serra's veu la torra de Goa, començant la forta davallada fins a les 2 de la tarda, que arribàrem a dit poble (725 m. d'alt.), trobant-se situat en el confi de les valls de Jou y de Cadí, essent de miserable aspecte, vivint de l'agricultura y de la proximitat al Vernet, aon porten sos escassos productes, en particular del bestiar y sos derivats, que adineren quelcom en la temporada de banys.

En algunes cases, y en particular en el cloquer de la parro-

quia, se poden veure alguns fragments romànics de pedra esculp-
turada, provinents del vehí cenobi de Sant Martí de Canigó, del
qual com tants y tants d'altres, a l'esser privats de sos naturals
guardians, s'han vist saquejais y expoliats indignament, com

CASA FORESTAL DE MARIALLES Y PICS DE CASAMÍ

pedreres que estalvien el treball d'arrencar-la y carejar-la pera la
construcció.

Dintre l'iglesia, y desde l'any 1786, se troba la tomba del Comte
Guifre, que es de marbre de Vilafranca, de les dites arquejades. Al
reconstruir-la s'hi adicionaren dos fragments de valua, extranys al
monument, provinents l'un del sepulcre d'en Guillem de Servoles
(† en 1303), y l'altre que's creu que era de l'Arnau de Corbiach

(† en 1314), que foren abdós abats de Sant Martí. Són molt notables aquestes dugues cares dels respectius sarcòfacs, per distingir-s'hi clarament els dos abats en sengles caixes, ostentant els bàculs y figures de clergues, ab sentida y ben apropiada composició. En

Clixé de J. Soler

CASTELL: SEPULTURA DEL COMTE GUIFRE

el que's troba a l'esquerra van requadrades per un fris en el que's veu clarament la llegenda. En l'altre del costat oposat no hi ha cap inscripció, però sí tres escuts a l'enfront de la caixa y dos frares en actitud reverent a l'acte de deixar l'abat amortallat, vegent-se al fons la comunitat arrengrerada y quiscun comunitari sota uns elegants arquets trilobats.

També poguerem veure y fotografiar les renomnades tovalles d'altar en l'iglesia de Castell, que, segons M. Darcel, pertanyen al segle XIV, per més que una antiga tradició les suposa brodades per la comtessa Guisla en el segle XI. El brodat afecta figures geomètriques d'estil oriental. Sembla fet ab un punt de tralla tant especial y difícil d'imitar en nostres temps, que, havent-se proposat fer-ho expertes broadores, encara es l'hora que no n'han pogut treure

Clixé de J. Soler

TOVALLES D'ALTAR EXISTENTS EN L'IGLESIA DE CASTELL, PROVINENTS DE SANT MARTÍ DE CANIGÓ

FRAGMENT DE TOVALLES D'ALTAR, PROVINENT DE SANT MARTÍ DE CANIGÓ
 (Num. 6.422 del Catàleg del Museu de Cluny)

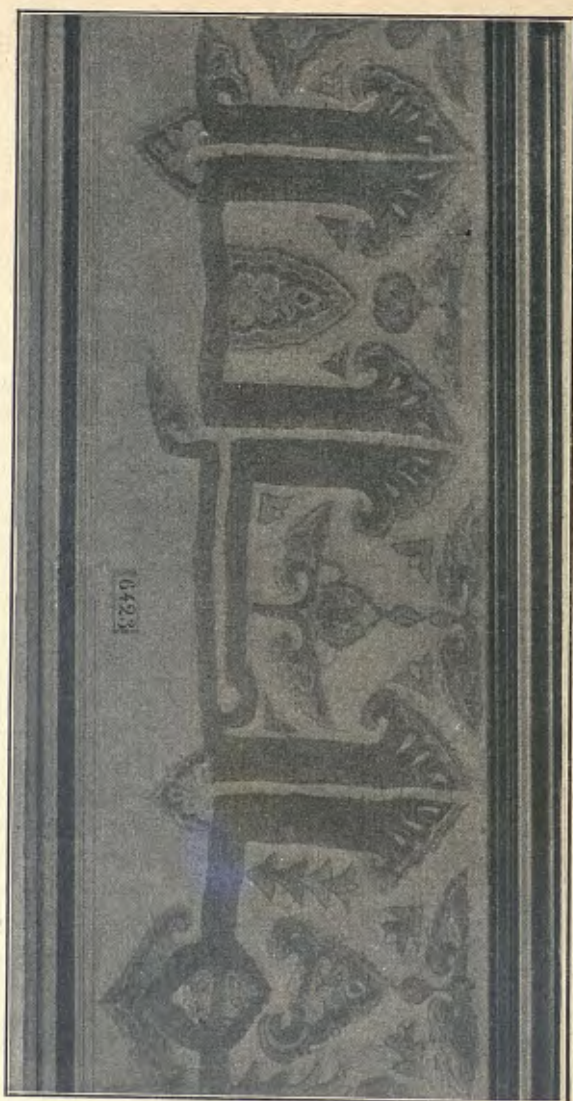
l'entrellat. La franja groga ab ratlles vermellenques y blanques no enquadra les tovalles per sos quatre costats y sí sols pels dos més grans, formant cos ab el teixit per medi d'una combinació de la trama y de la cadeneta, envoltant els fils de seda de l'una ab els de lli de l'altra. Els colors de les sedes del brodat són el blau, verd,

groc, rosat, vermell y encara algun altre. Els punts que formen el brodat són al menys de dos procediments, y pot-ser més, segons parer de persones enteses.

El malaguanyat M. Darcel, en el Catàlec del Museu de Cluny, diu del núm. 6.422, classificació XIV, Teixits, Brodats, Pintes: «Peça brodada sobre lli, de sedes de colors, executada en el segle XI per la comtessa Guisla, muller de Guifre, comte de Cerdanya, pera l'abadia de Sant Martí de Canigó, fundada per aquest príncep».

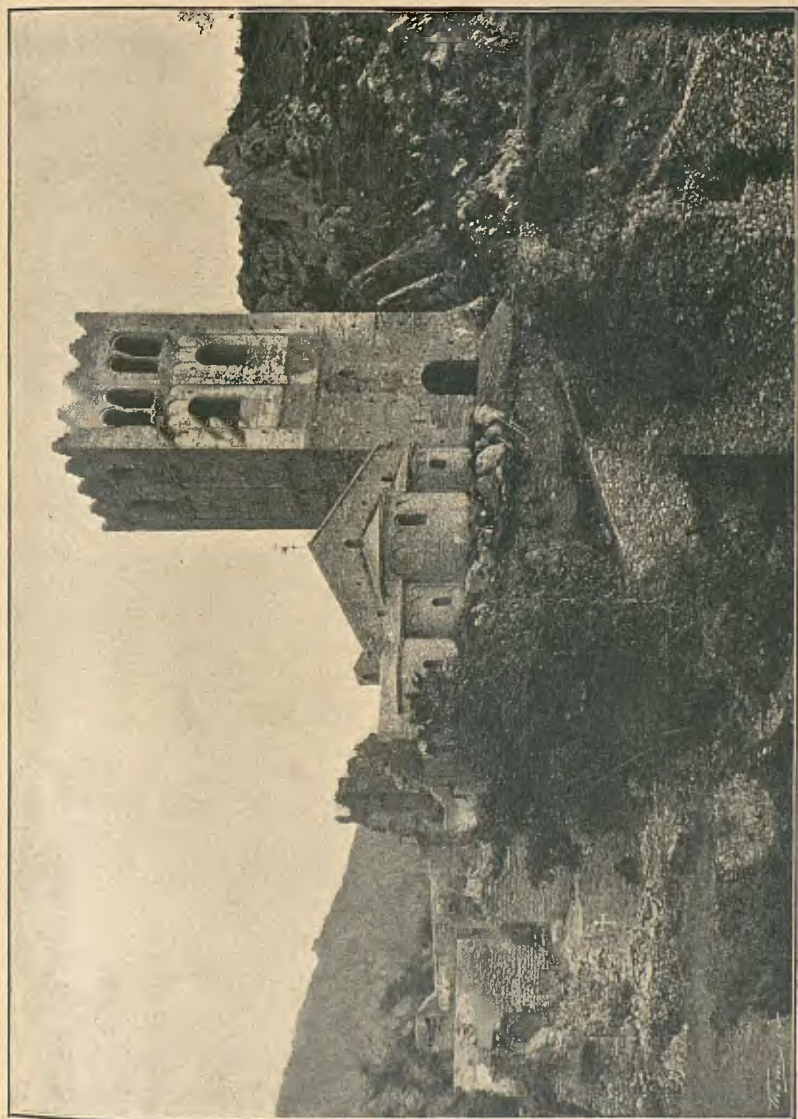
Ja podeu comptar quin desitg vareig tenir de conèixer aquest fragment núm. 6.422, que's conserva en l'Hôtel Cluny y que s'assignava, segons el Catàlec, com autèntic del segle XI, brodat per la comtessa Guisla. Quina no fou ma sorpresa al rebre la fotografia, que a primer cop d'ull se veu que es un troç ab poques variants, molt semblant y de la mateixa data del brodat que fotografiàrem de les tovalles d'altar guardades en la parroquia de Castell! No comprenc aquesta confusió de dates, tractant-se d'una peça tant similar y examinada per una mateixa persona tant intel·ligent; y si d'això ja no'n sortís prou confusió, encara la completa un altre fragment que porta'l núm. 6.423, que, segons dit Catàlec de Cluny, diu: «Teixit de lli, brodat ab sedes de colors, provinent de l'abadia de Sant Martí de Canigó, reproduint caràcters alarbs. Llarga-da, o'60 metres». Examinada aquesta fotografia, tampoc sé veure res que respongui a la tal descripció, augmentant els meus dubtes, que, com tindreu ocasió de veure per les reproduccions d'aquests dos fragments tretes de les fotografies rebudes de París, no són pas infundats. Atenent-nos solament a l'examen de les dues reproduccions, ne deduïm que la que porta'l núm. 6.423 es, sens dubte, un fragment anterior al núm. 6.422, que podria molt ben esser la franja de les tovalles atribuïdes al segle XI, ja que, tenint la mateixa procedencia, ni pel seu dibuix ni composició en res s'assembla al núm. 6.422, tant perfet ab ses determinades figures geomètriques, de regust ben oriental.

Si'ns atenem al testimoni de Mossèn Font, rector de Portvendres, que, segons una nota de Mossèn Jacinto en el seu poema *Canigó*, va saber llegir la següent inscripció, extesa en una franja que volta l'escut del comte de Cerdanya: «Donat per la comtessa Guisla a Sant Martí de Canigó. 1018», ens faria creure que lo que ell vegé ha desaparegut, perdent-se tot rastre, exceptuant el fragment núm. 6.423, perquè ni en les tovalles de Castell, procedents de l'abadia de Sant Martí, ni en els dos altres fragments que's conserven a Cluny, absolutament res s'assembla a tal escut ni llegen-

FRAGMENT DE TOVALLES D'ALTAR, PROVINENT DE SANT MARTÍ DE CANIGÓ
(Núm. 6.423 del Catàleg del Museu de Cluny)

da, per lo que bonament tenim de suposar que les tovalles originals brodades per la comtessa Guisla no existeixen, que sapiguem, essent de doldre la desaparició de lo més interessant com executoria d'època, tenint-nos de contentar ab els ben notables brodats, per cert, que havem descrit, y que actualment capsen les tovalles

Clisé de J. Soler

SANT MARTÍ DE CANIGÓ

guardades a Castell, sens dubte canbiat el drap de lli y fet el transport ben dissimulat.

Testifica la nostra suposició'l faltar-hi tot el brodat frontier, en el que sols s'hi veu ara una migrada franja; y el trobar-se fragments a Cluny, y qui sab aon més, diu clarament que foren fraccionades les primitives tovalles, y pot-ser no féu tothom com M. Aquilí Jubinal, diputat dels Cossos Llegislatius, que fou qui en 1869 donà els dos exemplars reproduïts al Museu de Cluny.

Com teniem interès en reconstituir aquestes tovalles y poder fixar si realment se remontaven al segle XI, consultàrem les autoritats arqueològiques MM. Brutails y Harancourt, y abdós no creuen massa en ser obra del dit segle XI. Per lo tant, quedem-nos ab la bonica tradició, y envegem la sort del reverent rector de Port-vendres, M. Font, que va poder llegir l'inscripció-dedicatòria voltant l'escut del comte de Cerdanya, sense deixar d'alabar la potencia poètica de Mossèn Verdaguer, que res deixà perdre pera que resultés més complet son interessant poema *Canigó*, encara que prescindís d'escrúpols arqueològics en certes ocasions.

Dinàrem tard, malament y depressa; però com en aquest temps fa dia per tot, aprofitàrem lo restant de la tarda pera la visita a Sant Martí de Canigó per un bon camí que puja fortament per grans marrades vorejant el precipici, en qual fons bat y s'escuma l'aigua que, baixant de Cadí, besa Castell y Vernet y s'ajunta més enllà d'aquest poble ab la Tet, saltant pels grans còdols y roques d'ull de serp; y acompanyats per aquesta remor agradable anàrem pujant fins a un tallat a la roca, nomenat Porta Forana, donant sortida al camí, aprop del qual hi ha la font dels Monjos y Sant Martí Vell, restos que's creuen esser de la primera ermita, o sigui l'anterior a la que avuy visitem; y en pocs minuts ens trobàrem a les ruïnes del monastir de Sant Martí (1.055 m. d'alt.).

La fundació d'aquest interessant cenobi data del 1001, essent consagrada l'iglesia'l 4 dels idus de Novembre de l'any 1009 pel bisbe Oliva d'Elna.

A l'intensa impressió que produeix la gran massa de construcció, ab la quadrada torra, d'uns 20 metres d'alçada per 8 d'amplada, emmarletada y dominant-ho tot, no pot menys de barrejar-s'hi, sugestionant, la llegenda, bategant-hi mut aquell aplec ab que tant garbosament comença Mossèn Jacinto'l seu notable poema, que coneixem tots els excursionistes per desenrotllar-s'hi una fantàstica excursió:

Ab son germà lo Comte de Cerdanya,
com àliga que a l'àliga acompanya,
davalla Tallaferro de Canigó un matí.

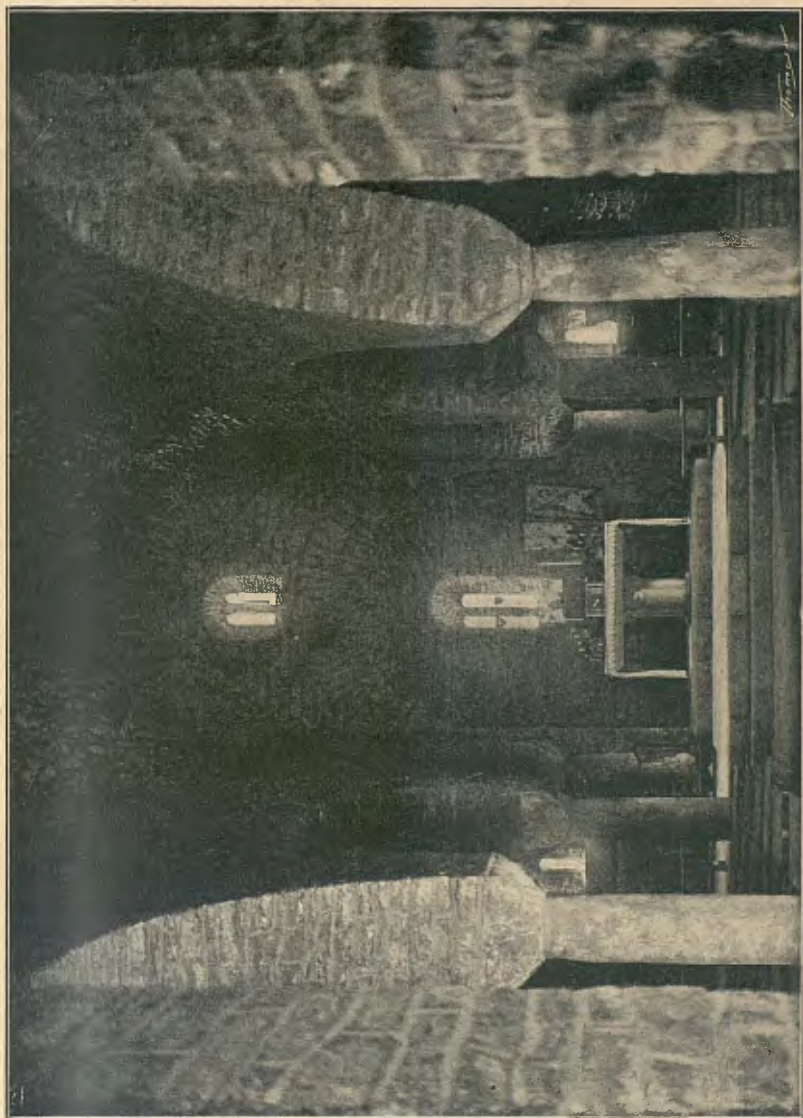
Y deixem ab recansa an en Verdaguer, perquè tindriem de copiar tot el poema, si volguessim adaptar an aquest relat totes les bel·leses que conté; y admirem ara les despulles del monjo Sclua, que aixecà'ls plans de l'obra que encara celebrem, y que li valgué, entre altres recompenses, el nomenament de pare abat en 1014.

Els primers monjos que formaren la comunitat de Sant Martí provenien del convent de Sant Miquel de Cuixà, vora Prada, altra de les ruïnes notables que estotja'l Conflent, ab sos restes, reliquies escampades çà y enllà com ossades de sants.

La fundació del convent de Sant Martí s'atribueix a diferents causes. L'imaginació popular hi barreja moros y altres accidents, emperò en el fons de totes hi sobressurt la redempció d'un crim: el del Comte Guifre, que donà mort, estimbant-lo, al seu nebot Gentil; y això ho lliga perfectament ab les quantioses donacions ab que distingí sempre al monastir de sa fundació, y darrerament, en 1035, féu testament, prenent l'hàbit de monjo en aquest monastir, entrant-hi sol y no en companyia de sa muller, com suposen alguns autors, morint al cap de quinze anys d'una vida ben exemplar, el 31 de Juliol de 1049.

L'iglesia del repetit Sant Martí es de tres naus, ab voltes de canó seguit, essent més alta la central que les dues laterals, tenint la primera 6'10 metres d'altitut per una amplada de 3, sense comptar-hi'l gruix de les arcades, que es de 0'70 metres, y les colaterals, de 4'70 per 2'30 respectivament, tenint els murs un gruix de 0'85 metres. L'obra es de pedra triada y carejada fins el naixement de les voltes, y més grollera al surmontar els arcs. Totes les voltes són bastides ab fragments de licorella posats de caire. Els arcs estan sostinguts per columnes d'una sola peça, baixes y ventrudes, ab capitells en forma d'embut, o sigui acampanats de baix a dalt, ab ses cares quasi planes, ab fullatge gravat d'escassísim relleu. Tot això fa que'ls dits capitells resultin dels més primitius y quasi barbres, comparables, encara que'ls assignem anteriors, a uns que vegerem a la parroquia de Sant Feliu de Guíxols, en lloc tancat y a reramà, que's fa precisa la companyia d'un servent de l'iglesia pera ensenyar-los.

L'iglesia de Sant Martí té cripta, llarga, ab dos compartiments més que la construcció superior, que's consideren afegits posteriorment.

Casé de J. Soler

INTERIOR DE SANT MARTÍ DE CANIGÓ

Exceptuant el primer parell de suports de l'est de dita cripta, els pilans són cruciformes per compte de les columnes que havem vist en l'iglesia superior, essent les voltes d'aresta en les tres primeres arcades, y en les que segueixen de canó seguit, ab arcs torals,

Obra de D. Girona

SANT MARTÍ DE CANIGÓ: PATI CLAUSTRAL

y en les dugues darreres la volta es també de canó seguit, emperò en ordre travesser.

Nostre erudit consoci senyor Massó Torrents publicà l'any 1888, en el *Butlletí de l'Associació d'Excursions Catalana*, un notable treball estudiant aquest cenobi; y parlant dels claustres, dels que avuy res s'en conserva, diu que's fa difícil una clara suposició ab la planta publicada per M. Puiggarí, en la que hi estan marcades vint columnes, comptant com a tals els angles.

En les investigacions que féu en Massó per la rodalia, trobà entre Castell y Vernet 21 capitells, 8 fusts y 13 bases; y com entre aquests elements y altres de Sant Martí no hi vegé cap dovella, fa

la suposició molt encertada de que per medi d'un embigat que sostenia les lloses de piçarra, del que encara avuy s'en conserven els forats en el mur pera sentar-hi 'ls caps, y per l'altre extrem carregarien directament sobre'ls capitells, servint de coberta an els tals claustres, que no tenien arcades per la rahó dita. El treball d'esculptura de dits capitells es riquíssim y del bon gust ab que'ns tenen acostumats els imaginaires d'aquell art tant apreciable.

El 4 de Setembre de 1783 se llegiren als monjos les Butlles d'extinció d'aquella comunitat, despullant-se de llurs hàbits. Els ornaments del culte, vasos sagrats, imatges, etc., foren repartits entre varies iglesies del Conflent, trobant-se avuy la cadirada del chor, del segle XV, en el vehí poble de Vernet.

A l'emportar-sen a Perpinyà'l gloriós cos de Sant Galdric, patró de la pagesia, fou lo que causà major consternació an aquells senzills habitants, perquè al deixar aquelles valls el cos sant se trobarien en greu perill llurs conreus y esplets, ja que'n fugia son mellor guardià.

Així com la nostra Catalunya tingué un bisbe entusiasta en el doctor Morgades, restaurador del cenobi de Ripoll, el Rosselló compta ab el de Perpinyà, monsenyor Carselade del Pont, a qui's deu la notable restauració de Sant Martí; restauració que, ara per ara, comprèn sols l'iglesia y tot lo que necessitava reforç de moment pera privar sa total caiguda; emperò son desitg es de fer-la general, y fins de posar-hi un refugi-sanatori pera'ls clergues del seu bisbat, que evitaria'l tenir de freqüentar establiments en que, per regla general, la concurrencia hi busca més la nota alegre, presumptuosa y d'atzar del joc, que no pas la directa influencia en la salut per la climatologia, aigues y la meditació ab la soletat, tant convenient al clericat.

Inútil es dir que no deixàrem aquelles impressionables ruines sense resseguir-les totes, vegent els absis ab sos clàssics arquets, acusant les tres naus, y els finestrals esprimatxats iluminant l'interior. La part baixa, la més vella de la torra-campanar, y el buidat en la roca, que la tradició assigna a treball personal del Comte Guifre, en el segle XI, pera sa sepultura, que pot ben considerar-se com les dites olerdulanes, y que ja féu servir en vida, dormin-t'hi, segons conta la tradició.

A darrera hora encara pogué'l senyor Soler treure una fotografia de l'antiga Madona venerada a Sant Martí y guardada a la parroquia de Castell, l'antic *Castrum Sancti-Martini*, fins que, acabades les obres de restauració, fou processonalment retornada a

son primitiu y esplèndit niu, que per molts anys puga conservar.

El sol s'amagava depressa ab aquella tranquil·litat d'una posta d'estiu, ab aquell bany groguenc que ilustra tanta estona l'espai, privant de fer-se negra nit; emperò'ns avisava que era arribada l'hora de retornar a Castell, lo que férem pel mateix camí de pujada, entrant a dit poble al cap de mitja horeta.

ALFRED GAZA

(Acabarà)

FOLK-LORE MEDIC CATALÀ

FA uns sis anys que 'l meritíssim CENTRE EXCURSIONISTA 's dignà acceptar, pera constituir un dels volums de la «Biblioteca Folk-lòrica», que forma part de ses publicacions, la meua *Aforística Mèdica Popular Catalana, confrontada ab la d'altres llengües*, precedida del discurs-pròleg referent a *Medicina Popular y Aforística Mèdica Catalanes*, que abans havia llegit en la Societat dels Sants Cosme y Damià.

De llavors ençà no sé que a Catalunya s'haja donat a llum cap treball referent an aquella mena d'estudis, no obstant d'haver-hi folk-loristes que podien fer-ho ab gran competència. Una dita de la nostra terra 'ns fa avinent que «Mou més fressa un que enraona, que no pas cent que callen», y veus-aquí l'explicació del per què alguns bons companys m'han demanat que us parli del *Folk-lore Mèdic català*, actuant en certa manera de mestre, essent en realitat tant sols un alumne endarrerit de coneixements y, per afegidures, quasi bé xaruc.

Ja sé que hi guanyaria la contribució a l'estudi d'aquesta important branca del Folk-lore de la nostra patria presentant-la ab cert aspecte científic, tantejant d'establir alguna classificació, fent investigacions comparatives ab el d'altres pobles y deduint-ne les degudes conseqüències; però no arriba a tant el meu saber. Me limitaré a dir-vos, gaire bé sense ordre, alguna cosa de lo que durant l'exercici de la meua ja llarga carrera de metge, y visitant gent del poble, he vist, sentit y observat, y de lo que he llegit en llibres y revistes, arriscant-me a fer-hi algunes consideracions de la meua cullita, quan ho cregui pertinent.

Avuy se coneix l'estructura del cos humà y el funcionalisme dels seus òrguens; no s'ignora la causa de la major part de les malalties; se sab com obren els medicaments en l'home sà y en el malalt, podent-se aixís emprar l'oportú tractament. Abans de pendre la medicina caràcter científic, cada poble y cada edat històrica se formaren un concepte especial de l'organisme y de les malalties, aixís com de les causes que les produhien y dels medicaments que calia aplicar.

Com que «Qui té mal busca remey», y l'home, per sa limitada intel·ligència, té propensió innata a lo sobrenatural, de bell entuvi relacionà la medicina ab ses creencies y supersticions: pensà veure influencies siderals en unes malalties; altres les relacionà ab els dies de la setmana o ab els mesos de l'any, ab números especials y ab determinats colors.

Tantejant l'empleu de diverses menes d'herbes, de productes animals y de substancies inorgàniques, els pobles anaren formant, a la seva manera, una terapèutica; a lo qual, si devem creure a molts autors, cal afegir-hi que, havent observat els homes com els animals, guiats per l'instint, se curen per sí mateixos en ses dolences, per analogia feren lo mateix en ses malalties consemblants. Així's conta, per exemple, que'l lleó, quan té febra, rosega l'escorsa de la quina, y això es lo que motivà l'empleu d'aquest preciós medicament en la farmacologia. Segons uns, l'ós, rascant-se a la primavera pels esbarzers, va fer venir l'idea de les emissions de sang, y, segons Plini, ho féu l'hipopòtam.

La creencia de que l'aureneta se serveix de la celidonia pera donar vista als seus fillets, fou la causa de que s'usés aquest vegetal pera fer desaparèixer les taques dels ulls, circumstancia que li valgué en francès la denominació de *eclairé*, això es, planta que aclareix la vista, com també el nom celidonia ve del grec *κελίδων* (*xelidon*), que vol dir aureneta; y, si hem de creure al sobre dit Plini, la cigonya ensenyà als primers metges l'ús de les irrigacions.

Per cert, y va de digressió, que abans als estudiants de medicina se'ls coneixia a Barcelona per *cigonyes*, perquè la cúpola de l'actual amfiteatre de la Facultat rematava ab una grossa cigonya de ferro, que no més s'aguantava ab una pota, que s'anà rovellant, fins que caigué de dalt a baix ab gran estrèpit.

El Sol, rey de la terra durant el dia, y la Lluna, regina de la nit, representen el poder y les lleys de la naturalesa; per lo que no té res d'extrany que en les mitologies, sobre tot en les semítiques, ocupessin llocs preferents entre les divinitats, y més endavant en

l'Astrologia; y que de ses manifestacions en nasquessin altres tantes faules, que arrelaren en les creencies dels antics.

De l'Astrologia meteorològica en nasqué la mèdica; y desde 'ls caldeus y babilonis fins al començament de la darrera centuria a Catalunya, com per tot arreu, cregueren els més eminents metges en l'acció dels astres en la producció y curs de les malalties, en son poder sobre certs estats y actes fisiològics, y en sa contribució en la virtut d'alguns medicaments, arribant a pensar Paracelsus que, estant representats els astres pels metalls, Març pel fèrro, Venus pel coure, Saturn pel plom, etc., l'acció terapèutica de cada metall la reb de l'influx morbífic particular de l'astre corresponent.

L'erudit metge vigatà en Joaquim Salarich, en sa narració de costums de l'Edat Mitjana *Lo Castell de Sabassona*, dedicà un capítol força interessant a l'Astrologia mèdica y judiciaria de Catalunya.

De l'envalum d'aquella falsa ciencia, que sens fonaments se sostingué moltes centuries, perquè gaire bé ningú gosava tocar-la, quasi tant sols ne resten en medicina varies preocupacions sobre l'influencia de la Lluna y alguna cosa relativa a la del Sol.

Aquest astre, que ja 'ls caldeus el consideraven com la primera força dominadora del món, y al qual demanaven la salut, encara logrà que en el sigle XVIII un savi com el metge del rey Jordi II d'Anglaterra, Richard Mead, s'ocupés molt del seu influx en l'organisme en un treball que motivà grosses controversies (*Influence of Sun and Moon upon Human body*).

Es quasi bé, doncs, dels nostres dies que tant solament la gent del poble tinga fè en l'influencia sideral, per lo que atany a la medicina.

Sobre lo bo que es pera la salut que les cases sien soleyades, tenim en català aquests refrans: «La casa en cantó y la vinya en recó», ab la variant: «Fes la casa en un cantó y la vinya en un recó», perquè la casa en cantó té més ventilació, sol y llum, y la vinya lluny de camí està més assegurada. Aquests refrans confronten ab els castellans: «Casa en cantón y viña en rincón» y «Casa en canto y viña en pago».

També diu el poble: «Aont el sol no tocarà, no vagis casa a plantar», que té la variant: «Per Sant Vicents el sol toca pels torrens; allí ont el sol no tocarà, casa ni vinya no vagis a plantar», o bé: «allà on no entrarà, no vagis a poblar», o d'altra manera: «al que no hi entrarà, blat no hi haurà». Corresponen aquestes dites a les castellanés: «Haz la puerta al solano (sol ixent) y vivirás

sano», y «Donde no entra el sol, entra el médico», que es lo que diu l'Albert Llanas:

No entra 'l sol pel teu balcó?
Doncs ja entrarà per la porta,
molt sovint, el teu doctò.

També escrigué'l mateix:

Perquè no's tracta ab el sol,
fa mala cara'l mussol.

Respecte al sol del mes de Març ens diu l'aforística: «El sol de Març se coneix set anys a la cara», «El sol de Març estella'l cap dels burros», confrontant ab el refrà de Castella: «Sol de Marzo hierre con mazo», o bé: «hierve como mazo», o també: «pone la cabeza como un mazo».

De l'insolació, que a voltes produeix una afecció cerebral més o menys intensa, se'n diu *ficar-se'l sol al cap*, y el poble creu treure-l de la següent manera: s'agafa una ampolla, o got, ple d'aigua freda, se tapa ab un tovalló groixut, y se posa cap per avall sobre la testa del pacient. Pugen llavors unes bombolles, que, segons la gent senzilla, es el sol que s'havia ficat al cervell, y el malalt queda curat. No cal dir que, a mesura que l'aigua va xopant el tovalló, desallotja l'aire contingut entre les malles del teixit y forma les bombolles, que van a ocupar el buit que queda al fons del got o de l'ampolla. La frescor de l'aigua quan toca'l cap y sa evaporació produeixen, en veritat, la curació del pacient.

La Lluna, a causa dels seus constants cambis o fases, ha estat en continua relació ab les idees de renovació o renaixença, fins a considerar-la instrument del naixement, que transforma la materia inferior, per lo que es natural que en medicina hagin quedat moltes preocupacions relatives an aquell satèlit de la terra, sobre tot respecte al part.

Gairebé no hi ha cap dòna que compti l'embarç per dies: sempre espera que's compleixin les nou llunes; si'l part s'avança es que les llunes van avançades, y, si's retarda, van endarrerides.

A les fases de la Lluna se'ls atribueix influencia decisiva en el sexe de les criatures. Ja ho diuen els adagis: «Quart minvant porta infant» y «Lluna plena porta nena».

Fins una dòna que deslliura pot saber si tindrà noy o noya si torna a infantar: «Si la lluna va creixent, el part es diferent», o d'altra manera: «Lluna creixent, muda la gent», y lo mateix pen-

sen els castellans: «Luna creciente, sexo diferente», «Cuarto creciente, diferente». Segons aquestes dites, si ha estat en lluna creixent que ha nascut un noy, el que vindrà serà noya; y, al revés, si ha estat noya, serà noy el pròxim. Així mateix creu el poble que a «Lluna minvant, llinatge semblant», y en terres de Castella també diuen: «Cuarto menguante, semejante», ab lo que's dóna a entendre que si s'ha ensopegat el part en lluna minvant, si ha nascut nen, nen serà també'l del part vinent; y, si ha sigut nena, nena serà igualment.

Se llegeix que a Irlanda (*Irish Popular and Medical Superstitions*) se diu que si'l darrer infant d'una dòna ha nascut en quart creixent, el naixement que seguirà serà un noy; però que si aquella va parir en minvant, lo que primer tindrà serà una noya.

No sols en els parts, sinó en altres coses referents a la medicina, s'ha vist l'influència de la Lluna. Els cabells, la barba y les ungles, si's tallen en lluna nova, diuen que creixen més que no pas si's fa en quart minvant. En el llibre de remeys del cèlebre curander Vehí, de la Pera, se troba una untura pera guarir la ronya, que s'ha de fer en lluna vella, quatre dies abans de girar; y en altra recepta pera fer suar se recomana que's prenguin de certa manera cinc grans d'aura, cullits en la lluna de Març. Y aixís podria anar apuntant altres suposades influències de l'astre de la nit en les medicacions.

A tot arreu hi ha preocupacions per l'estil. Per exemple, a Galicia, segons el metge de Lugo y entès folk-lorista en Jesús Rodríguez López, se creu que'l creixent de la lluna d'Agost es l'única època propia pera que'ls banys sien profitosos als malalts; y que'ls que pateixin d'asma'ls es bo passejar a mitja nit en el minvant de la lluna, donant tres toms al voltant de casa y sense que ningú acompanyi al malalt.

Res té d'extrany que perdurin en el poble tals preocupacions, ressavis de lo que creyen abans els homes de ciencia. El mateix *Regimen Sanitatis*, de la cèlebre Escola de Salern, que desde l'Edat Mitjana, y durant molts sigles, fou el principal còdex mundial de medicina, a qual formació y comentaris tant contribuí nostre gran Arnau de Vilanova, diu: «Quan la lluna sia en *Aries*, no't facis afeitar, ni tallar els cabells; sangra-t de la mà y banya-t sense por». Y en altra part consigna: «Mentres la lluna sia en *Taurus*, sembra, planta y edifica; més el metge no sangri del coll».

S'anomenaven antigament *malalties llunàtiques* les que's creya que estaven en relació ab les fases de la lluna, y *llunàtics* se deyen

els individus afectats d'aquelles dolences. Entre'ls grecs, els epilèptics, o que pateixen mal de Sant Pau, eren coneguts per *σεληνιακοί* (seleniacoi), y entre'ls llatins per *lunatici*, que significa exactament lo mateix.

En fi, no fa pas gaires anys que pera'ls metges era dogma de fè l'influencia de la lluna en els bojos; y perdura la creencia entre'l poble de que la lluna plena o en creixent té més poder sobre'ls cossos y sobre l'enteniment que quan es en minvant.

No existeix pas cap relació entre'l període de la setmana y els moviments dels astres; y, no obstant, desde temps molt llunyans, els dies de la setmana estan dedicats als astres, que eren nomenats llavors planetes; assumpte relacionat ab la dedicació de les hores del dia als mateixos astres. Els dies de la setmana reberen el nom del planeta al qual estava consagrada la primera hora. Per això, per exemple, hi havia'l *dies Lun*, perquè sa primera hora corresponia a la Lluna, d'aon venen els noms *dilluns*, català; *lunes*, castellà; *lundi*, francès; *monday*, anglès; y *montag*, alemany; ja que'ls noms dels dies de la setmana usats en les principals llengües, tant novollatines com anglo-saxones, guarden relació etimològica ab els dels astres o els de les divinitats mitològiques del mateix nom que aquests; essent, sens dubte, sa suposada influencia l'origen de la major part de les preocupacions encara existents respecte als dies de la setmana.

Lo mateix a Catalunya que a Castella y que a Galicia, hi ha la creencia de que pera no tenir mal de cap s'han de tallar les ungles de les mans, y alguns diuen que també les dels peus, en dilluns; y, si un se vol preservar de que les ungles creixin malament y se fiquin dins de la carn (ungla encarnada en català y *uñero* en castellà), s'han de tallar en dilluns, dijous, dissabte o diumenge, y no en dimars, dimecres ni divendres, dies que contenen la lletra *r*. En divendres tampoc se tallen les ungles a Alguer (Cerdunya).

En la nostra terra's diu també que'ls que's tallen les ungles en dilluns no tenen mal de caixal; y els holandesos tenen la mateixa preocupació respecte al divendres.

A Irlanda hi ha desde molt antic una dita qual significat es: «El qui vulga viure llarg temps que no s'afaiti en dilluns». Ho expressen en l'antiga llengua irlandesa de la manera següent:

«Mor a smoh, lath veh vuan
Naw dane lum an Luan»

(Croker: *Legends of Kilkenny*.)

També diuen els mateixos irlandesos: «Està escrit que aont hi hagi ser nascut, may en dissabte li retallis el pel o la banya. Això ho expressen en llengua inglesa de la següent manera: «*It was letter you where never born, than on the Sabbath pare hair or horn*».

En tot Catalunya no hi ha cap dòna del poble que desmami als seus fillets en altre dia que en divendres, perquè, y ho creuen infalible, les criatures no's recorden més de mamar y no l'anyorèn. Se diu que a Judes el desmamaren ab bledes y en divendres.

A l'entrada de Bages les dones parteres no surten a missa en divendres, perquè en aquest dia *anà a missa* la mare de Judes: acostumen a fer-ho en dissabte, dia de la Mare de Déu.

Ja se sab que'l divendres, y sobre tot el dimars, són dies nefastes. El primer, no sé per què, estant consagrat a Venus, deessa de l'amor y de l'hermosura, y l'altre se comprèn molt bé que, essent dedicat a Març, el deu de la guerra, porti malastrugança.

El primer mes del calendari de Ròmul fou consagrat també a Març, y d'aquesta divinitat mitològica en rebé'l nom.

De lo perjudicial que's creu que es aquest mes pera la salut n'es bona prova la dita: «Març marçot, porta la vella al clot, y a la jova si pot», ab les variants: «Març marçot, mata la vella a ran del foc y a la jova, si pot», y «Març marçot, mata l'anyell, l'anyellot, la vella a la vora del foc y a la jova, si pot».

Si'l Març té mala anomenada, no li passa pas lo mateix al Maig. Diu un aforisme del poble: «Febres de Maig, salut per tot l'any», que es igual al castellà: «Calenturas de mayo, salud para todo el año», y confronta ab els francesos: «Qui a la fièvre au mois de mai, est toute l'année saint et gai» y «Fièvre de mai est un bienfait: c'est de la santé pour toute l'année».

No gosa pas de tant bona reputació 'l Setembre. Ens fa avinent un refrà que: «Malaltia setembral, o bé llarga o bé mortal», y un altre'ns ensenya que: «Al Setembre 'l mal es de tembre», ab la correspondencia castellana: «Septiembre, más que septiembre, es se tiembre», y també ab: «Mes que entra con abad (Sant Gil) y sale con fraile (Sant Geroni), guárdale el aire».

A fi de no fer-me massa pesat, citaré tant sols, per lo que atany als mesos, els dies de perill en que creyen els metges antics, segons manifesta Cockayne. Eren, al Janer, els dies 1 y 7; al Febrer, els 3 y 4; al Març, els 1 y 4; a l'Abril, els 10 y 11; al Maig, els 3 y 7; al Juny, els 10 y 15; al Juliol, els 10 y 12; a l'Agost, els 1 y 2; al Se-

tembre y a l'Octubre, els 3 y 10; al Novembre, els 3 y 5; y al Desembre, els 7 y 10.

Els números que tenen major predicament en el Folk-lore mèdic són els sanars o impars, especialment el 7, el 3, y sobre tot el seu múltiple 9.

Creu el poble que a les persones cada set anys se'ls muda la naturalesa. Aixís es que les mares que tenen fills delicats, sobre tot si són escrofulosos, esperen ab viu dalè que compleixin el primer septeni pera que facin el tant desitjat cambi.

Segons la doctrina dels dies crítics, vigent encara no fa molts anys en la medicina científica, eren els septenaris altres tants períodes de set dies que partien el curs de les malalties y marcaven els cambis o les terminacions de les mateixes. Bé es veritat que avuy els metges no fan cas dels septenaris no més que en algunes enfermetats de curs cíclic; però pera'l vulgus de Catalunya y de fóra d'ella encara són veritat els versos de Ruiz de Alarcón:

«El número septenario
honró Dios, virtud encierra,
y tiene en contados días
la crisis cualquier dolencia.»

(Acabarà)

OLAGUER MIRÓ

BIBLIOGRAFIA

REVISTES DE CAMBI

Société agricole, scientifique et littéraire des Pyrénées Orientales. — Quarante-septième volume. — Perpignan, 1906.

Tres quartes parts d'aquest volum ocupa la *Bibliografia Rossellonesa*, ordenada per P. Vidal y J. Calmette. Comprèn 2.856 obres, periòdics y revistes que fan referencia an aquella regió, essent molt nombrosa la secció d'història y literatura. Els senyors Vidal y Calmette, ab el seu recull bibliogràfic que acaben de publicar, se fan acceedores a l'agrahiment de tots els que s'interessen per l'estudi de la terra catalana.

La Montagne, revista mensual del «Club Alpin Français». — Abril-Maig 1906.

Les Pentes sud-est du massif du Chamrousse, per S. Chabert. — *L'art dans*

la représentation de la montagne, per Eduard Monod-Herzen. — *La nouvelle carte de France, ses rapports avec l'haute montagne*, per Henri Vallot.

Bulletin Pyrenéen. — Març-Abril 1906

Les Pics d'Europe, per P. Pidal; *Hivernage à Gavarnie*, per M. H.; *La Tusse de Maupas*, per Ledormeur; *Le défilé de l'Entremon*, per Lucien Briet; *Ascension d'Aneto*, per P. P.

Revue des langues romaines. — Núm. 1, 1906.

Le parler de Bagnères-de-Luchon et de sa vallée, per B. Sarrien; *Comptes des Clavaires de Montagnac*, per A. Vidal.

Bulletin Hispanique. — Núms. 1 y 2, 1906.

Cicéron et les espagnols, per H. de la Ville de Mirmon; *D. Bernardino de Mendoza*, per A. Morel-Fatio; *Nuevos datos acerca del histrionismo español en los siglos XVI y XVII*, per C. Pérez Pastor; *Un contemporain de Montaigne, Sanchez le Sceptique*, per F. Strowski; *Ruine d'antiques établissements à salaisons sur le litoral sud du Portugal*, per A. Mesquita de Figueiredo; *Un saint bordelais en Aragon*, per J. Saroihandy; *Recherches sur les puts espagnols et portugais a Bordeaux*, per G. Girot.

Revue des Études anciennes. — Abril-Juny 1906.

Euripide et les enfants, per P. Marqueray; *Observations sur le Procès des Scipions*, per G. Bloch.

Alpi Giulie. — Núms. 1 y 2, 1906.

Le Sorgenti d'Aurisina, per E. Baegan; *Jôf Fuart (Wischberg) Jôf del Montasio*, per N. Cobol.

O Instituto, Coimbra. — Núms. 1 y 2, 1906.

Movimento operario em Portugal, per Campos Lima; *Noticia de alguns arabistas é interpretes de linguas africanas é orientales*, per Sousa Viterbo; *Les fouilles archéologiques de Knossos*, per Joseph Joubert; *Correcção gregoriana em Roma*, per Viriato A. B. C. de Albuquerque. — c. R.

CRONICA DEL CENTRE

ABRIL DE 1906

EXCURSIÓ GEOLÒGICA A CALDES DE MALAVELLA, ADRI Y EL PASTERAL. — Conforme estava anunciat, se realisà aquesta excursió baix la direcció del nostre consoci el professor de la càtedra de Geologia catalana, Mossèn Norbert Font y Sagué, ab l'assistència de catorze alumnes

Els excursionistes sortiren de Barcelona 'l dia 14 a la tarda fins a Caldes de Malavella, visitant els terrers depositats pel llac que en el període quaternari ocupava aquella plana, el *Camp dels Ninyos*, on reculliren gran munió de *menilites* o ronyons de quarç resinita, y les termes romanes del manantial «Els Bullidors», de nostre consoci senyor Estapé.

Al sentdemà aprofitaren les primeres hores del matí pera recórrer el turó de les pedreres, on reculliren exemplars de calcedonia, baritina y arhosa, podent-se fer càrrec de la constitució d'aquella interessant roca. En el tren de quarts de nou marxaren cap a Girona, desde ont empengueren la ruta a peu cap a Adri. Atravessat el Ter pel pont de la Barca, trobaren prompte l'extrem de la corrent de lava del volcà que anaven a visitar. Passaren per Tayalà, y, entremitg de boscos d'alsines sureres o de prats en plena florida, arribaren a l'antic castell de Castellà, que visitaren, planyent-se de l'abandonament en que se'l té. De Castellà seguiren cap a Canet d'Adri, on trencaren de camí, y, tot vorejant el cono volcànic de Montcalt entre camps de *greda* o lava pulverisada, arribaren a Adri, on dinaren.

La curta estada a Adri fou profitosa. Se visità la ben conservada iglesia romànica, la colecció de productes volcànics que té'l senyor rector, el cràter del volcà, y se reculliren gran quantitat de bombes volcàniques, formades de grossos fragments de peridot oliví, alguns d'ells de més de 10 centímetres de diàmetre, recoberts d'una prima crosta de lava. El retorn cap a Girona se féu ràpidament, y a les sis de la tarda agafaven ja'l tren d'Amer, on dormiren.

Al sentdemà, dia 16, els excursionistes, acompanyats d'un fill del metge Bosch de Sant Feliu de Pallarols, visitaren El Pasteral, y, seguint Ter amunt, arribaren fins a Lloret Selvatge, qual ermita romànica visitaren. Aquesta excursió fou molt profitosa per la gran quantitat d'exemplars de roca del període arcaic que s'arreglaren. A la tarda retornaren a Girona, visitant el museu y principals monuments, y al vespre arribaren a Barcelona.

EXCURSIÓ A GARRAF Y SITGES. — *Secció d'Arquitectura.* — Entre les construccions modernes de més preuat valor existents a la nostra terra són ben dignes d'esment les de la Masia del senyor Güell a Garraf, visitades pels nostres consocis el dia 24 del corrent. Fetes de pedra y mahons de l'encontrada, les seves originals y elegants siluetes armonicen en gran manera ab el lloc on se troben. Pareds y teulades són una mateixa cosa, sostenint-se'ls pisos ab voltes, quals empentes contrarresten aquelles, que's troben inclinades. Una de les parts més interessants es la capella, situada dalt de tot, on se puja per una escala exterior.

Nostres consocis baixaren del tren a Castelldefels, desde qual punt, a peu, anaren a Garraf, y d'allí a Vallcarca, en qual lloc n'agafaren un altre que'ls portà a Sitges.

En aquesta població visitaren especialment el Cau Ferrat, el valiosís-

sim museu que ab intens amor y gran ilustració ha format allí en Santiago Rusiñol.

Ben interessant y profitosa es aquesta fàcil excursió.

SESSIONS Y CONFERENCIES

UNA EXCURSIÓ A TERRA SANTA. — Durant aquest mes el nostre consoci D. Ignasi Soler y Damians ha donat les dugues seves darrereres conferencies ressenyant el seu viatge a Orient y sa detallada visita als Sants Llocs.

En la del dia 6 ressenyà la seva excursió desde Beiruth a Pathmos, Rodes y Constantinopla, visitant els llocs més notables d'aquelles pintoresques encontrades y fent una descripció acabada d'aquesta darrera capital, ab ses poblacions de Estambul, Galata, Pera, Escutari y Calcedonia, ab ses típiques construccions y mil varietats de cúpules, torres y minarets; descrivint-nos el panorama ovirador desde'l cim de la Torra de Galata, y acabant ab la descripció de l'actual mesquita de Santa Sofia, ab ses grans y innombrables bellesees artístiques y arqueològiques.

En la darrera conferencia, que tingué lloc el dia 20, el senyor Soler y Damians acabà la seva descripció de Constantinopla ressenyant-nos una excursió contemplativa dels hermosos paisatges del Bòsfor, y, atravesant el Canal d'Or, ens descrigué la travessia fins al golf de Salònica, desembarcant al Pireu y dirigint-se vers l'antiga Acròpolis d'Atenes pera visitar aquells històrics monuments de l'antiga Grecia, quals halenades artístiques s'escamparen per tots els llocs y totes les civilitacions.

Acabà 'l senyor Soler el seu notable treball descrivint a grans traços el seu retorn per Nàpols, Pompeya y Roma, de quals poblacions y encontrades havia anat projectant gran nombre d'interessants y artístiques vistes fotogràfiques.

APLEC DE CANÇONS POPULARS CATALANES. — El dia 9 va tenir lloc la darrera sessió folk-lòrica destinada a l'audió de l'aplec de cançons populars recullides per en Valeri Serra y Boldú y premiades en la «Festa de la Música Catalana».

En ella va donar-se a conèixer un interessant treball d'en Joseph Masó y Goula a propòsit de les variants musicals de les cançons esmentades, demostrant les relacions melòdiques entre varies de les mateixes. En la citada sessió va fer-se un estudi ben detingut per part de D. Rossendo Serra y Pagès, president de la Secció de Folk-lore del CENTRE, sobre la cançó Marlborough, ab totes ses variants y desenrotllament.

La senyora Maria Vila de Masó va cantar la majoria de cançons d'aquest recull y altres d'aplegades per la senyoreta Sara Llorens y D. Vicens Plantada y Fonolleda.

LA PROFESSÓ PER MAR DE LLORET A SANTA CRISTINA. — El dia 23 nostre consoci l'arquitecte en Bonaventura Conill va donar una conferencia

de la tanda organitzada per la Secció Folk-lòrica, fent una pintoresca descripció d'aquell troç de costa catalana y de les costums més remarcables de sos habitants, seguint després la ressenya d'aquella típica professó que una vegada a l'any se dirigeix de desde Lloret a Santa Cristina per medi de diverses embarcacions, constituint un dels actes y costums més hermosos de la baixa Catalunya.

Aquesta interessant ressenya va ésser il·lustrada ab varies projeccions lluminoses de vistes fotogràfiques de l'esmentat acte.

RESSENYA DE L'EXCURSIÓ A CALDES DE MALAVELLA, ADRI Y EL PASTERAL. — El dia 24 nostre benivolgut company Mossèn Norbert Font y Sagué va donar compte de l'excursió geològica realitzada an aquelles encontrades, qual ressenya publiquem en el lloc corresponent d'aquesta mateixa secció. Durant la sessió varen projectar-se gran nombre de clixés, obtinguts durant la mateixa excursió per D. Juli Vintró y el propi Mossèn Font y Sagué.

IMPRESSIONS D'UNA EXCURSIÓ AL MONTSENY. — D. Joseph Fontanet va donar el dia 27 la primera de les seves anunciades conferencies ressenyant ses personals impressions d'una excursió per ell y altres companys realitzada per les xamoses encontrades del nostre joliu Montseny. En aquesta conferencia, que anà acompanyada ab la projecció de pulcres vistes fotogràfiques obtingudes per nostre consoci senyor Batllés, nos descrigué ab gran munió de detalls l'itinerari desde Palautordera al poble de Montseny, y desde 'l mateix poble cap a Campins, Fogàs, coll de Santa Elena y santuari de Santa Fe, pera continuar tant interessant ressenya en la sessió del següent divendres.

CONVERSES D'ARQUEOLOGIA

Durant aquest més han continuat donant-se sense interrupció aquestes interessants converses, a càrrec de D. Pelegrí Casades y Gramatxes, baix el següent programa:

Dia 7. Conversa XXIII. — La Fenícia (continuació). — La ceràmica xipriota. — La vitriaria, la metalúrgica y l'orfebreria fenícies. — La joieria, la mobiliaria y l'armeria.—Objectes sumptuaris, de tocador y robes entre 'ls fenicis y xipriotes. — Acabament de l'arqueologia fenícia.

Dia 21. Conversa XXIV. — Del poble hebreu. — Sa historia, son caràcter y fesomia distintiva. — Ses construccions. — Del temple de Jerusalem. — Temple de Salomó.

Dia 28. Conversa XXV. — Del poble hebreu (continuació). — Alçat, distribució, materials y mobiliari del temple de Jerusalem.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* del seu BUTLLETÍ, deixant íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.